

O MONEDĂ BIZANTINĂ DE LA TREBIZONDA DESCOPERITĂ ÎN DOBROGEA

GHEORGHE MĂNUCU-ADAMEȘTEANU

Cu ocazia cercetărilor arheologice de salvare efectuate în localitatea Nufăru¹, aflată la circa 12 km est de orașul Tulcea, a fost descoperită, în condiții nestratigrafice, o monedă de bronz, ce se diferențiază de restul descoperirilor monetare de aici².

AE 2,5 g, 22 mm
Muzeul Delta Dunării Tulcea — inv.
48724 (Fig. 2 a).

Avers

Hristos cu barbă și nimb, așezat pe un tron cu spătar și înveșmîntat cu tunică și himation. Cu mîna stîngă, sprijinită de genunchi, ține Biblia.

Revers

Un cerc perlat încadrează trei semne ε, două pe o latură și unul pe latura opusă, fiind despărțite de semnul λ (așa apare în cazul unei ștanțe de 180°). Dacă axul este de 0°, cum s-a observat la două treimi de la piesele de Trebizonda³, atunci semnul apare γ.

După cunoștințele noastre, piesa constituie o descoperire singulară pentru țara noastră și o apariție foarte rară în numismatica bizantină. Pînă în prezent s-au publicat numai trei exemplare similare: una a fost găsită la Trebizonda și se află într-o colecție particulară (fig. 2 b); a doua se păstrează la Barber Institute din Birmingham (fig. 2 c); a treia, fără proveniență cunoscută, a fost mulți ani la Biblioteca Națională din Paris (fig. 2 a)⁴.

Informații lămuritoare despre atelierul care a emis acest grup de patru monede ne oferă piesa de la Barber Institute care a fost surfrapată pe emisiunea 12 de la Trebizonda sau a fost

¹ Satul actual Nufăru suprapune o așezare urbană fortificată, din sec. X—XIII conform Gh. Mănuclu Adameșteanu, *Materiale*, Brașov, 1981, p. 470—472; idem; *Materiale*, Vaslui, 1982, pag. 211—214; idem, *Peuce* IX, 1984, p. 363—374.

² E. Oberländer-Târnavăanu, Gh. Mănuclu-Adameșteanu, *Peuce*, 9, 1984, p. 257—266; Gh. Mănuclu Adameșteanu, *Peuce*, 10, 1991, p. 497—537.

³ S. Bendall, NC, London, 1982, vol. 142, p. 163.

⁴ *Ibidem*.

Fig. 1 — Harta Dobrogei cu localitățile unde s-au descoperit monede emise la Trebizonda

surfrapată de emisiunea 12 de la Trebizonda.

Pe baza datelor existente, în legătură cu monetăria trapezuntină⁵, se pot face următoarele precizări:

Aria de descoperire: aceste emisiuni sînt foarte rare și provin, în marea lor majoritate, din patru localități; s-au publicat 81 de exemplare care se repartizează astfel: Trebizonda (46 ex.), Konya (14 ex.), Corinț (8 ex.), Athena (6 ex.) și alte localități (7 ex.).

Forma pieselor: caracteristice sînt planurile poligonale tăiate, avînd între 6 și 12 laturi.

Cronologia: cele mai multe au fost bătute în timpul împăratului Alexios I Comnenul (1081—1118).

a) emisiunile 1—8, probabil și 9, în intervalul 1081—1089.

b) emisiunile 10—11 în anul 1090, dar ar putea fi atribuite și lui Theodor Gabras (1092—1098), conducătorul de atunci al Trebizondei.

c) emisiunea 12 în jurul anului 1100;

d) emisiunea 13 A și 13 B pe la 1105;

e) emisiunea 14 este ulterioară domniei lui Alexios I Comnenul. Ar putea fi atribuită lui Constantin Gabras,

alt conducător al Trebizondei din secolul al XII-lea (1126—1140).

Ce concluzii se impun pentru exemplarul de la Nufăru în lumina acestor precizări?

Forma: toate monedele din acest grup sînt rotunde, fapt ce le singularizează în cadrul acestui atelier trapezuntin.

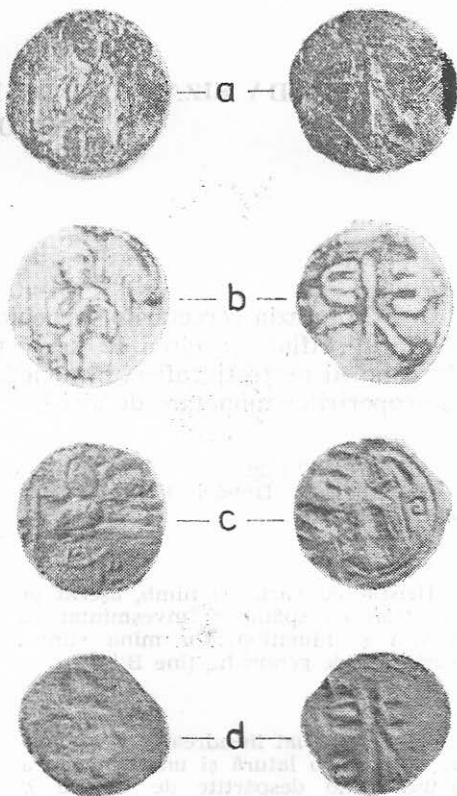

Fig. 2 a) — monedă descoperită la Nufăru (Colecția Muzeului Delta Dunării-Tulcea); 2. b) — monedă descoperită la Trebizonda (Colecție particulară); 2. c) — monedă din Colecția Barber Institute din Birmingham; 2. d) — monedă din Colecția Bibliotecii Naționale din Paris.

⁵ Pentru emisiunile atelierului de la Trebizonda vezi S. Bendall, NC, seria 7, XVII, London, 1977, vol. CXXXVII, p. 126—136; idem, NC, seria 7, XIX, London, 1979, vol. CXXXIX, pag. 211.

Atelierul : pentru apartenența la moneta de la Trebizonda pledează următoarele argumente.

I — o piesă s-a descoperit la Trebizonda :

II — exemplarul de la Birmingham surfrapază sau este surfrapat de emisiunea 12 de la Trebizonda ;

III — litera ϵ se întâlnește și pe emisiunea a 9-a de la Trebizonda și pare să indice o legătură cu sfântul Eugen, patronul orașului⁶.

Cronologia

a) dacă moneda este surfrapată de emisiunea 12, se încadrează în intervalul 1081—1089.

b) dacă este surfrapată pe emisiunea 12, este posterioară anului 1100.

Oricum, această nouă emisiune poate fi atribuită perioadei de domnie a împăratului Alexios I Comnenul (1081—1118). Propunerea noastră este susținută de celelalte descoperiri monetare de la Nufăru — 54 de piese înainte de reformă și 39 de piese după reformă (deci 93 de piese de la Alexios I), dar nici una de la succesorul său, împă-

ratul Ioan II Comnenul (1118—1140).

Pe ateliere, în Dobrogea, moneda de la Trebizonda, rămîne o apariție izolată pentru secolul al XII-lea : ponderea cea mai mare o are Constantino-polul (85,05%), urmat de Thessalonice (6,33%) și Adrianopol (1,80%)⁷.

Monedele trepezuntine vor apare în Dobrogea, dar tot cu caracter întimplător, și în cursul secolelor XIII—XV.

1. Manuel I Comnen 1238—1263⁸ :

— o monedă descoperită la Silistra — col. Muzeul de istorie al României, inv. 1729.

2. Ioan II Comnen 1280—1297 :

— o monedă descoperită în Dobrogea — col. I. Donoiu — București.

3. Alexios III Comnen 1349—1390 :

— o monedă descoperită în Dobrogea — col. I. Donoiu — București.

4. Manuel III — 1390—1412⁹ :

— o monedă descoperită în Dobrogea — col. MINA — Constanța Inv. 943.

5. Alexius IV — 1413—1458 :

— o monedă descoperită în Dobrogea — col. MINA — Constanța Inv. 985.

UNE MONNAIE BYZANTINE DE TREBIZONDE DECOUVERTE EN DOBROUDJA

résumé

Les fouilles archéologiques de sauvetage effectuées dans la localité nord-dobroudjéenne Nufăru ont fourni, parmi autres découvertes, non-stratigraphiques, une monnaie de bronze dont la parution semble singulière en Roumanie.

Av. Le Christe barbu et nimbé vêtu de tunique et chimation, assis de front sur un trône à dossier. La main gauche, repasant sur les genoux, tient les Evangiles.

Rev. Un cercle perlé encadrant trois signes ϵ , deux d'une côté, le troisième du côté opposé, séparés par le signe λ (c'est la façon dont il se présente dans le cas d'un axe à 180°). Si l'axe en est de 0°, ce qui se vérifie dans les 2/3 des pièces de Trébizonde, le signe se présente comme γ .

⁶ Litera ϵ apare și pe emisiunile trapezuntine ulterioare — vezi Abramisvili, Tamara Jasonowna, *Katalog trapezundschih aspron i zapadno-gruzinskih monet*, Tbilisi, 1984, p. 14—15 și catalogul de la p. 120.

⁷ E. Oberländer Târnoveanu, CN, III, București, 1980, p. 56.

⁸ Idem, BSNR, LXXV—LXXVI, 1981—1982, p. 276, 293.

⁹ Antoaneta Vertan, Gabriel Custurea, Pontica, 21—22, 1988—1989, p. 370, 381.

Sur la foi des analogies connues — une pièce découverte à Trébizonde-même et une autre se trouvant à Birmingham, cette dernière surfrappant su surfrappée par la 12-e emission de Trébizonde — on peut affirmer que notre exemplaire provient d'un atelier trapezuntin.

Du point de vue chronologique, la monnaie découverte à Nufăru se place dans l'intervall 1081—1089 (le cas où elle est surfrappée par la 12-e émission) ou est postérieure à 1100 (le cas où c'est elle qui surfrappe la 12-e emission). Les limites chronologique citées, offertes par l'exemplaire de Birmingham, sont confirmées par la chronologie de l'établissement de Nufăru. Il en résulte que le groupe de monnaies que nous venons de discuter a été frappé dans un atelier trapézuntin au cours du règne d'Alexios I Comnène.